

אזמרה לשמך

פסקי הלכות ותשובות מפי מורנו הגאון רבי עמרם פריד שליט"א

בענין קידוש וסעודה בשבת - חלק ח

כיצד לנהוג בשתיית המסובין מכוס הקידוש

שאלה: כיצד ראוי לנהוג בשתיית המסובין מיין הקידוש, בכדי שלא ישתו מכוס פגום.

תשובה: לעניין זה ישנם כמה חילוקי דרגות: [א]. לכתחילה יכין לפני הקידוש כוסות לכל המסובים¹.

[ב]. אם לא עשה כן, יש לחלק בין אופן שהמסובים הם בני ביתו שיכולים לשתות מגביע הקידוש בעצמו, ישתו מגביע הקידוש עצמו שבכך אין חסרון כוס פגום², ואם מזגו ממנו לכוסות אחרים יש לחשוש בזה לכוס פגום³.

וכן בסימן רעא (סט"ו) שסתם כדעת האהל מועד שגם המסובין צריכים לשתות מכוס שאינו פגום.

וכל דברים אלו אמורים כאשר יש כוס לפני כל אחד מן המסובים, שבזה צריך לתקן פגיתם מכוס המברך, אבל כאשר שותים המסובין מכוסו של המברך כתב המשנה ברורה (סימן קפב סק"ד ובשער הציון סימן רעא סקפ"ט) שכיון שכולם שותים מכוס אחת הרי שתיית כולם נחשבת כשתייה אחת ונחשבים כולם כשותים מכוס שאינו פגום, וצ"ע שם מקורו מהרא"ש, ולא צ"ע היכן הוא ברא"ש, ושמא כוונתו לדברי הרא"ש (פסחים פ"י סימן טז) שאחר שהביא לדברי הירושלמי הנ"ל שאם כוסות שלפניהם פגומות צריכין לכוסו של מקדש ואין להם לשתות לפני המקדש, ואם לא היו פגומות יכולים לשתות לפני המקדש, והמשיך הרא"ש וכתב "וכן בשבת אם רצה כל אחד לאכול מכרו צריך שיהא לפניו שתים משום לחם משנה", ולכאורה אין שייכות בין דברים אלו לדברים שכתב לפני כן, ובהכרח מבואר בזה שדימה הרא"ש דין קידוש לדין לחם משנה, שכמו לגבי קידוש כאשר יש כוס לפני כל אחד מן המסובין צריך שתהיה הכוס מתוקנת ולא פגומה, כמו כן לגבי

1. לחוש לדעת הט"ז ושולחן ערוך הרב שיתבאר בסמוך שיש דין כוס פגום גם כשנפגמה משתיית המקדש.

2. בתוספות בפסחים (קו ע"א ד"ה הוה) הביאו את דברי הירושלמי בברכות שהביא מחלוקת רבי אבא ורבי יהודה בן לקיש אם יכולים המסובים לשתות לפני המקדש או רק אחר ששתה המקדש, ומסקנת הירושלמי שלא נחלקו אלא שאם היו לפניהם כוסות פגומים והרי הם צריכים לכוס המקדש בכדי לתקן הפגימה ימתינו עד שישתה המקדש, אבל אם היו הכוסות שלפניהם שלמים שאינם צריכים לכוס המקדש יכולים לשתות לפניו, ומבואר בדברי הירושלמי שגם המסובים יש להם לשתות מכוס שאינו פגום, ולכן צריכים לכוסו של המקדש לתקן הפגימה, וכן כתבו גם התוספות בברכות (מז ע"א ד"ה אין) והרא"ש (ברכות פ"ז סימן טז), ובבית יוסף (סימן קפב) הביא בזה מחלוקת ראשונים באהל מועד כתב שגם המסובים צריכים לשתות מכוס שאינו פגום, ואילו הרא"ה כתב שלא הצריכו כוס שאינו פגום אלא למברך ולא למסובין, ובשולחן ערוך (שם ס"ד) הביא בזה ב' דעות, וברמ"א שם צ"ע לדבריו בסימן קצ (ס"א)

מכוס הברכה, ועוד כתב שם בשולחן ערוך הרב שאם יש לפני המסובין כוסות ריקים יוכל לשפוך מעט לכוסות המסובין קודם שישתה ובכך ישתו מכוס שאינו פגום, ואין בזה משום הפסק בין ברכה לשתיה שהרי זה לצורך השתייה שגם הם יוצאים בברכתו, וכמו שנתבאר בירושלמי כאשר יש לפני המסובין כוסות פגומין ששופך מכוסו לכוסם לתקן הפגימה ובהכרח השפיקה היא קודם השתייה ואין בזה חשש הפסק, [ויש להעיר על דברי שולחן ערוך הרב שכתב שישפוך מעט לכוסות המסובין קודם שישתה המברך, ולא חשש שבכך נמצאו המסובין שותים מכוס שאין בה רביעית, ואף שהוא בדבריו בסימן רע"א (ס"ג) הצריך שישתה מכוס שיש בה רביעית, ואולי לגבי המסובין לא חשש להצריך שתייה מכוס שיש בה רביעית, אף שהצריכו בה שתייה מכוס שאינו פגום, או שמא לגבי דין זה לשתות מכוס שיש בה רביעית מודה שולחן ערוך הרב לסברת המשנה ברורה ששתיית המברך מצטרפת עם שתיית המסובין והרי נחשב כשתייה אחת מכוס שיש בה רביעית, ואולם קשה לחלק בין דין פגום לדין רביעית, והדברים צריכים עיון].

וכיון שהקרעת המשנה ברורה שאין בזה חסרון כוס פגום, והביא לכך סייעתא מדברי הרא"ש, וכן יש להוכיח מדברי היש אומרים שבשולחן ערוך כאמור, לכן מן הדין אין חשש כוס פגום כל ששותים מכוסו של המקדש, ולכתחילה ראוי שיכין תחילה כוסות לכל המסובים שבכך יוצא לכל הדעות בכדי שלא יהיה כוס פגום.

3. שכן דברי המשנה ברורה אמורים כאשר שותים כולם מכוסו של המברך, ומשמע שאם שותים מכוסות חלוקים יש בזה משום כוס פגום, ויש שכתבו שאין צריך שישתו דווקא מאותה הכוס ממש אלא גם אם מוזגים מכוס זו לכוס אחרת, כל שאינם מוסיפים עוד יין אלא שותים את היין שהיה בכוס הקידוש, שהרי כפי שנתבאר עיקר טעמו של המשנה ברורה הוא משום ששתיית כולם נחשבת כשתייה אחת, וכמו שמבואר בדעת היש אומרים שבשולחן ערוך (ס"ד) שמצטרפים המסובין להשלים את שיעור השתייה, ולא משמע להצריך שישתו כולם מכוס המקדש אלא ששתיית כולם מצטרפת לשתייה אחת ולא שייך שתפגם הכוס בתוך השתייה, ואולם משמעות לשונו של המשנה ברורה נראה שהצריך לשתות מאותה כוס, ויתכן לחלק דדוקא כאשר צריכים המסובים זה לזה לצרף שתיית כולם לשתייה אחת בכדי לצאת ידי חובה מצטרפים גם אם שתו מכוסות חלוקים, אבל

לחם משנה כאשר כל אחד סועד מכרו אינם יכולים לסמוך על לחם משנה שאצל המברך אלא צריך שיהיה לפני כל אחד לחם משנה בפני עצמו, ואף שלגבי לחם משנה פשוט שכאשר אוכלים כולם מכרו של המברך שבשעה שטועמים המסובין כבר אין לחם משנה שהרי נבצע הלחם ואין בזה חסרון בלחם משנה של הסועדים, וכמו כן ממש גם לגבי קידוש שכאשר שותים מכוסו של המקדש אין חסרון במה שכבר שתה המקדש ועתה הכוס פגום, וכן הוכיח מדברי הרא"ש בספר מלכי בקודש (סימן תעב ס"ט), ומכאן מקור לדברי המשנה ברורה, ועוד יש להוכיח כדברי המשנה ברורה משיטת יש אומרים שהובאה בשולחן ערוך (סימן רע"א ס"ד) שנקטו ששתיית כולם מצטרפת להשלים שיעור מלא לוגמיו ולכאורה יהיה בזה חסרון של כוס פגום שהרי אחר ששתה הראשון שוב נפגמה הכוס, ובהכרח כסברת המשנה ברורה שכיון ששתיית כולם שתייה אחת היא שוב נחשבת שתייתם כשתייה מכוס שאינו פגום, וברשב"ץ בברכות (זו ע"ג) כתב בהדיא שכאשר כולם שותים מכוסו של המקדש אין חסרון משום כוס פגום כיון שבשעת הקדושה דהיינו בשעת הברכה הייתה הכוס מתוקנת.

אבל בט"ז (סימן קפב סק"ד) כתב להקשות שאם אין כוס אלא למברך בהכרח ישתו האחרים מכוס פגום שהרי כבר טעם המברך ממנו, וכתב לתרץ שכל שאפשר לתקן מתקנים וכל שאי אפשר די בכך שהמברך שותה מכוס שאינו פגום, וסיים דבריו שלכן יותר טוב שיהיה לפני כל אחד מהמסובים כוס מיוחד, ובפרי מגדים שם כתב לבאר קושייתו דאין לומר שישפוך מעט לכלים ריקים, שהרי אין רביעית לכל אחד מהמסובים, [ולכאורה אין כוונתו להצריך שישתו המסובין רביעית כדעת הלבוש, אלא לדברי התוספות בפסחים (ק"ב ע"ב) שהובאו במשנה ברורה (סימן רע"א סקנ"א) שבכוס של ברכה צריך שתהיה הטעימה מכוס שיש בה רביעית, וכאשר שופך מעט לכוסם של המסובין אינם שותים מכוס שיש בה רביעית, ולכאורה לסברת המשנה ברורה גם דין זה מתקיים שהרי שתיית כולם נחשבת כשתייה אחת מכוס מתוקן ומכוס שיש בה רביעית], ועוד באופן שאין לו כלים ריקים מה יעשה, ועל זה כתב שכל שאפשר לתקן מתקנים, וכדברי הט"ז כתב בשולחן ערוך הרב (סימן קצ ס"ה) שיותר טוב שיתן כוס לפני כל אחד מן המסובין בכדי שישתו מכוס שאינו פגום, ואם יתקן הכוס על ידי שיוסיף מעט יין קודם שישתו כבר אינם נחשבים כשותים מהכוס של ברכה שהרי הוסיף ותקנו בעוד יין שאינו

[ג]. כאשר הסועדים אינם מבני ביתו שאינם יכולים לשתות מגביע הקידוש עצמו⁴, יכול למזוג מהגביע לפני שישתה בכדי שלא ישתו המסובין מכוס פגום, ואין בזה משום הפסק כיון שהוא צורך הקידוש שישתו המסובין ואם ישפוך לאחר ששתה נמצאו שותים מכוס פגום⁵.

שבכוסותיהם, וכן כתב המשנה ברורה (שם סקפ"ב), ויש להקשות מפני מה נחשבים זקוקים לכוסו של המקדש, הרי יוכלו לתקן פגמתם גם ביין אחר ולא רק ביינו של המקדש, ולמה לא יתקנו הפגימה ביין אחר וישתו קודם ששתה המקדש, כמו באופן שיש לפנייהם כוסות מתוקנים, ובהכרח מבואר בזה שכל שהכוסות שלפניהם פגומים אין בכוסותיהם את מעלת כוס של ברכה כמו באופן שיש לפנייהם כוסות מתוקנים שהכוס שלפני כל אחד נחשבת ככוס של ברכה, ואינם יוצאים מהמקדש אלא בתורת שומע כעונה על ברכת הקידוש, אבל כל אחד נחשב כמקדש על כוסו שלו, אולם כאשר הכוסות שלפניהם פגומים אין בהם תורת כוס של ברכה, ולכן זקוקים לתקן הפגימה דווקא מכוסו של המקדש בכדי לשתות מכוס של ברכה, אלא שלפי זה נמצא שאין תוכן בכוסות שלפניהם כלל, ולמה הותר לשפוך מכוסו לכוסותיהם קודם ששתה הוא ולא נחוש להפסק בין שתיה לברכה, ומוטב שישתה הוא תחילה ואחר כך ישתו הם כל אחד מעט מכוסו שאין בו תורת פגום, ואחר כך ישתו את כוסותיהם הפגומות, ובהכרח לכאורה שאין תורת הפסק בשפיכתו לכוסותיהם קודם ששתה הוא, ודלא כמבואר במשנה ברורה בשם הט"ז לגבי בציצת הפת.

ונראה מבואר בזה שוודאי המסובין עיקר יציאתם בברכת המקדש הייתה על הכוסות שלפניהם, ועליהם עומדת ברכת המקדש, ואולם כיון שהם כוסות פגומין, אינן נחשבות כעיקר הכוס של ברכה, ועיקר הכוס של ברכה היא הכוס שלפני המקדש, ומשום כך כאשר הם באים לשתות הרי הם צריכים לכוסו של המקדש לתקן הפגימה שבכוסותיהם כיון שכלפיהם עיקר הברכה באה על הכוסות שלפניהם, ובכדי שלא תהיה שתייתם על הברכה מכוס פגומה צריכים לתקן הפגימה, ואולם תיקון הפגימה צריך להעשות דווקא מכוסו של המקדש שהיא הכוס של ברכה, ובכך נמצאו שותים מכוס של ברכה, שהרי הכוסות שלפניהם אינם עיקר הכוס של ברכה, ואי אפשר שישתו קודם מכוסו

כאשר כבר שתה המקדש כשיעור לא נוכל להחשיב את שתיית המסובין כשתייה אחת עם המקדש אלא אם כן שתו מאותה הכוס.

4. כמבואר בשולחן ערוך (סימן קע"ט"ו) "לא ישתה מהכוס וייתן לחבירו, מפני סכנת נפשות", וביאר המשנה ברורה שם (סקל"ז) "שמא מחמת הבושה יקבל חבירו ממנו וישתה בעל כרחו ואולי חבירו מאיס ליה לשתות ממה ששייר זה דאפשר דנתערב ורקו שם ויחלה על ידי זה".

5. במשנה ברורה (סימן קס"ד סקע"ט) הביא את דברי הט"ז שכתב לגבי ברכת המוציא שאין כדאי להבוצע שיחלק לכל אחד חלקו לפני שאכל הוא, שכיון שאינם רשאים לטעום עד שיטעום הוא תחלה, אם כן נחשב לו הדבר להפסק בין הברכה לאכילה וזה אסור לתחלה, אלא יראה לטעום קודם ואחר כך יחלק לכל אחד מהם, והביא שם המשנה ברורה שכן כתבו גם בשולחן ערוך הרב ומגן גבורים, ולפי זה גם כאן אם יחלק יין לפני המסובין קודם ששתה הוא הרי זה הפסק, ובשולחן ערוך הרב כתב שלשיטתו שאם ישתה הוא קודם שיחלק למסובין הרי הם שותים מכוס פגום אין זה הפסק שהרי זה צורך הברכה בכדי שיוכלו המסובין לשתות מכוס שאינו פגום, אבל לדידן שנוקטים כהמשנה ברורה שאף אם ישתו מכוסו אחר ששתה אין זה נחשב ששותים מכוס פגום, אם יחלק היין קודם ששתה הרי זה הפסק, ולכן אף שיש לחוש לדברי שולחן ערוך הרב אין להקדים ולחלק קודם ששתה משום הפסק בין הברכה לשתיה.

אלא שלכאורה יש להקשות על דברים אלו מהמבואר בשולחן ערוך (סימן רע"א ס"ז) שכל שיש לפני המסובין כוסות פגומים שצריכים לכוסו של המקדש לתקן הפגימה לא ישתו קודם ששתה המקדש, ומקור הדין הוא בתוספות ורא"ש בשם הירושלמי כאמור לעיל, וכתבו הב"ח והדרישה (סק"א) שבהכרח שופך קודם שישתה שהרי כל שפיכתו היא לתקן הפגימה

[ד]. אם לא מזג לפני ששתה יוסיף מעט יין לגביע הקידוש בכדי לתקן את הפגימה, ולכתחילה ראוי שהתוספת תהיה מהיין שתחתית הגביע, או שיכין מתחילה כוס נוספת עם יין שממנה ישפוך לגביע לתקן את הפגימה, שבכך נמצאו המסובין שותים מייין הקידוש ולא מייין אחר⁶.

[ה]. אם אין לו יין בצלחת או שלא הכין יין יוסיף יין אחר לתקן את הפגימה.

[ו]. בדיעבד אם שפך יין אחר לכוסות המסובין יכול להוסיף מהיין שבגביע לכוסות, שגם באופן זה מועיל בדיעבד לתקן את הפגימה⁷.

וכל האמור הוא רק לכתחילה אבל בדיעבד אין השתיה מכוס פגום מעכבת כלל⁸, ובפרט בשתיית המסובין שיש אומרים שאין דין פגימה בשתיית המסובין כלל⁹, ובכל אופן שתיית המסובין אינה מעכבת¹⁰.

מכן יחזור וישפוך מכוסו לשאר הכוסות, אבל בדיעבד יוכל לסמוך על כך לתקן את הפגימה.

8. בשולחן ערוך (סימן קפב ס"ז) כתב שבשעת הדחק אם אין לו כוס אחר יברך על כוס פגום, ובמשנה ברורה שם (סקל"ב) כתב "דענין פגום הוא רק לכתחילה אם יכול לזהר בזה ולא לעיכובא", ובפרט לשיטת הרשב"ץ בברכות (מו ע"א, הובא לעיל) שנראה בדבריו שכל דין כוס שאינו פגום אמור רק על שעת הברכה ולא על השתיה, וכיון שהייתה הכוס מתוקנת בשעת הברכה שוב אין דין פגום בשתייה כלל, [ונראה בדבריו שסברא זו אמורה גם לגבי המקדש עצמו אם נפגמה הכוס בין הברכה לשתייה].

9. כפי שהובא דעת הרא"ה (בבית יוסף סימן קפב) שכל דין כוס שאינו פגום לא נאמר אלא על המברך ולא על המסובין.

10. כמבואר בשולחן ערוך (סימן רעא ס"ד) שאין שתיית המסובין אלא למצווה מן המובחר, וכן מבואר במשנה ברורה (שם סקפ"ג) שאף ששתיית המסובין מכוס הקידוש אינה מעכבת מכל מקום ראוי לכתחילה שישתו מכוס שאינו פגום, אבל כל ששתו מכוס פגום פשיטא שאין זה מעכב.

של המקדש ואחר כך מכוסותיהם שכלפיהם עיקר הברכה באה על הכוס שלפניהם, ולכן צריכים לערב מכוסו לכוסם וזה חייב להעשות דווקא קודם שישתה הוא, ומשום כך כיון שזה צורך הברכה והשתייה אין בכך הפסק, והוא הדין גם באופן זה שאינם יכולים לשתות מכוסו של המקדש, ורק על ידי שישפוך לכוסותיהם לפני ששותה יוכלו לשתות מכוס שאינה פגומה, ואין בזה הפסק.

6. לחוש לדברי שולחן ערוך הרב הנ"ל שכתב שכל ששופך יין אחר לתקן את הפגימה שוב אין המסובין שותים מכוס של ברכה שהרי מעורב בה יין אחר, ובכך מפסידים את המעלה בשתיית כוס של ברכה, ולכן כאשר יש אפשרות שישתו רק מהיין שבכוס הקידוש יש להדר לתקן גם את הפגימה מכוס הקידוש בכדי שכל שתיית המסובין תהיה מהכוס של ברכה.

7. שכן בדיעבד גם באופן זה מועיל לבטל הפגימה כמבואר בשולחן ערוך (סימן קפב ס"ה) שאומרים שכל טיפה מהיין הפגום הנשפכת לכוס בטילה ברוב, ואמנם כתב שם המשנה ברורה (סקכ"ז) שאין זה אלא בדיעבד, ולכן לכתחילה ראוי שישפוך מעט מהיין שאינו פגום לתקן את הפגימה בכוס הקידוש ואחר

ברכת ישראל כח להרב רוני
ליקר שליט"א על סיועו
בהדפסת הגליון

לתרומות והנצחות, להערות
והארות, ולקבלת העלון במייל
ניתן ליצור קשר 052-7175517
a0527175517@gmail.com

ברכת ישראל כח להרב אריה
שינפלד שליט"א על סיועו
בהדפסת הגליון